

ראשיתה של פרשת דרייפוס בעיתונות העברית והיהודית באירופה כוחן של אידאולוגיות

גדעון קוי

45 מ־8 בנובמבר 1894 הוא הצליח לעשות זאת בלי לנקוב בשמו של הנאשם. במאמר הפותח, תחת הכותרת "תקרית חמורה", כתב העורך איזידור כאהן (Isidore Cahen):

הציבור מתוודע לפרשה האומללה הנוגעת, כך נראה, לכבוד צבא צרפת ושיש בה מי שרוצה לכרוך גם את כבוד היהדות [...] עלינו לקבוע תחילה כי מכל הידוע לנו על אישיותו של הנאשם ועל הסביבה שבה נולד, המשפחה שאליה נולד, הקריירה שפיתח, תולדות חייו עד כה, התארים שבהם זכה מתוך תחרות – כל אלה הופכים את הפשע שבו הוא נאשם לבלתי אפשרי מבחינה מוסרית. בגלל עובדות מוקדמות אלה, חובתו הראשונה של כל עיתונאי היא לדחות את קביעת עמדתו עד להצגת ההוכחות, עד סיום המשפט. נאשם אינו בהכרח אשם. אם לופשע יש זכות לכל גילויי ההגנה של הצדק בן זמננו [...] קל וחומר [כך] אדם בעל עבר מבריק, ללא רבב עד כה. האם אינו ראוי שלא ירשיעו אותו ללא עדויות מכריעות, מעל לכל ספק? אם יקרה הבלתי אפשרי ואשמתו של הקצין הנאשם תוכח מעל לכל ספק, כל היהודים יהיו נכונים לגנותו ולא יותירו לאחריהם להדביק את קלון למעשים שלא ייעשו. מה שבכל מקרה הוא ביזיון זה להאשים בהקשר זה את יהודי צרפת, שבמהלך דור של אמנציפציה נתנו לארצם די והותר ערובות [...] על מנת להיות ראויים ליחס נטול משוא פנים [...] ליהודים כיהודים – אין קשר לפרשה זו. העברות, אם יש כאלה, הן אישיות. שום אומה, דת או מקצוע אינם צריכים לשאת באחריות לעברות שביצע אחד מחבריהם.²

באותו גיליון, בכתבה נוספת לא חתומה, תחת הכותרת "תגובה מבורכת", העז **הארשיב** לקרוא לילד בשמו, "הפרשה הקרויה על שם קפיטן דרייפוס", וגם לבטא את המילה המפורשת "אנטישמיות", כדי לצטט מ־*Le Journal* הצרפתי מאמר אמיץ פרי עטו של העיתונאי אמיל ברז'ר שהגינה בחריפות את חריצת המשפט בטרם החל ואת הסימוכין שמצאו לאשמה בדתו היהודית של הנאשם אלפרד דרייפוס, והזהיר מפני הסלמה אנטישמית. נראה שנוח היה לכלי תקשורת יהודי להביא דברים בשם אומרם הלא יהודי, כדי שלא ייחשד במשוא פנים. אחר כך מילא **הארשיב** את פיו מים חודש תמים לפני שנגע שוב בפרשה **אוניוור איזראליט**. ביטאון הממסד הקהילתי הרשמי לא חשש להכתיר את גיליון 5 מ־14 בנובמבר 1894 בשם המפורש "קפיטן דרייפוס". אבל תוכן מאמרו של העורך, לזר ווג (Lazare Wogue), רחוק מתעוזה –

ב־15 באוקטובר 1894 נעצר בפריס קצין המטכ"ל היהודי, קפיטן אלפרד דרייפוס, באשמת בגידה ומסירת סודות לאויב. שמו המלא התפרסם לראשונה בעיתון *Le Soir* (הערב) ב־30 באוקטובר 1894. משפטו הראשון נערך בבית דין צבאי בדלתיים סגורות, בין 19 ל־22 בדצמבר 1894. הוא נמצא אשם ונדון למאסר עולם. ב־31 בדצמבר 1894 נדחה הערעור שהגיש. ב־5 בינואר 1895 התקיים הטקס המשפיל של שלילת הדרגה וב־21 בפברואר נשלח לרצות את עונשו באי השדים. כך הסתיים השלב הראשון, המקדים, של "פרשת דרייפוס" שהתפרצה מחדש, במלוא עוצמתה, ב־1896 ונמשכה עד לזיכוי המלא ב־1906.¹ כיצד התייחסו העיתונאים והעיתונאים היהודים באירופה, בעברית ובשפות אחרות, לפרשה בראשיתה, לפני שהיה ברור שמדובר בעלייה? והאם וכיצד השפיעו עמדותיהם האידאולוגיות על התייחסותם? בכך עוסק מאמר זה.

תגובת העיתונות היהודית בצרפת ובבריטניה

ראשית נבחן את תגובתם של שני עיתוני הקהילה היהודית בצרפת כדי ללמוד על עמדתה של קהילה זו ועל מעמדה בחברה הכללית. תגובות הביטאון היהודי המרכזי באנגליה באותם ימים, **הג'ואיש כרוניקל** של לונדון, אמורות לספק השקפה מאוזנת ובלתי תלויה. הדיווח בעיתונות העברית במרכז אירופה ומזרחה הושפע בלי ספק, לחיוב ולשלילה, גם מן הסיקור בעיתונות היהודית במערב. את הרקע האידאולוגי לטיפול בפרשה של העיתונות היהודית מספקת בעיקר תפיסת האנטישמיות והקשר בינה לבין הפרשה מול אידאל השתלבות בחברה הכללית. אידאל זה נבחן בביקורתיות רבה יותר במזרח אירופה, שם המציאות בתחום זה לא הייתה דומה למצב במערב.

צרפת

שני העיתונאים המרכזיים של יהדות צרפת בעת פרוץ הפרשה היו הדו שבועון *L'Univers israélite* (העולם היהודי), ביטאון הקונסיסטואר, הגוף הממלכתי שניהל את ענייני הקהילה, שאפשר להגדירו כמסורתית וכמייצג עמדה אורתודוקסית מול הרפורמיות של השבועון *Archives israélites* (הארכיון היהודי), ביטאון חברת אליאנס (כל ישראל חברים). השבועון **ארשיב איזראליט** היה הראשון שהגיב על הפרשה. בגיליון

כולו מבוכה והוא עשה שימוש נרחב בטכניקת הציטוט:

לנוכח התהודה העצומה של פרשה מזוהה זו, כיצד לשמור על שתיקה!
ולאור המסתורין האופפים אותה, כיצד לדבר? נאמר אפוא כמו חכמי
התלמוד: אוי לי אם אדבר ואבוי לי אם לא אדבר! ניהר מלהביע דעה
על הנאשם. מוטב לנו לשפוט את שופטיו ואת המחייבים אותו בדיו.
ובאיזו זכות, נשאל אותם, אתם שאין לכם סמכות לעשות זאת, שאין
ברשותכם מידע, באיזו זכות ומאיזו סיבה? רק משום שהוא יהודי!

הביקורת האחת שהעיתון הרשה לעצמו הייתה על התקשורת ועל
מניעה האנטישמיים. אבל כבר בתגובה ראשונה זו ביקש **אוניוור**
למצוא סימנים מעודדים לשינוי בטון של העיתונות ולשינוי חיובי
בדעת הקהל:

כשאנו עוקבים אחרי מה שנאמר בציבור בשבועיים האחרונים ומה
שנדפס בעיתונים, אנו נפעמים מהשינוי המשמעותי המתרחש בדעת
הקהל – תופעה קשה ומעודדת כאחת. משום שאם הסערה של הימים
הראשונים חשפה את הדעה הקדומה המנמנת תמיד בעומק הלבבות,
ההפוגה הנוכחית מוכיחה כי אותם לבבות הם הגונים, יש להם תחושת
האמת והצדק, ותחושה זו צפה ועולה, בסופו של דבר, תמיד על פני
השטח.

האמונה התמימה בטוב הלב הרפובליקני לוותה בכמה דוגמאות של
"התפכחות" בעיתוני הפרובינציה ובעיתונים ספורים בפריס. אבל
הדוגמה שווג בחר להביא במלואה היא פרי עטו של עורך העיתון
La Nation, ששמו היה במקרה קמיל דרייפוס. "לא שמו של העורך
ולא יהדותו", הצטדק ווג והביא את טיעונו לשיא של פתיות, "אינם
מפחיתים כהוא זה מסמכות כתיבתו. משום שמצד אחד מדובר בזהות
מקרית לשמו של הקפיטן דרייפוס, ומצד שני ידוע שהכותב ניתק מכבר
את עצמו מהפולחן הדתי היהודי ואפילו מהאמונה". לאחר ה"הכשר"
הזה השאיר ווג את מלאכת התגובה לדרייפוס הטוב.

גם כאן נאלם העיתון דום חודש ימים, אך מדובר, כאמור, בדו
שבועון.

ב-29 בנובמבר 1894 דן **ארשיב איזראליט** שוב בענייני האנטישמיות
הצרפתית אך לא הזכיר את פרשת דרייפוס בהקשר זה. במאמר הפותח
של גיליון 48 ניסה איפוליט פרג (Hippolyte Prage) למצוא את שורשי
האנטישמיות בגרמניה של ביסמרק, כשהוא עוסק בכמה "כישלונות"
של האנטישמים הצרפתים. אברהם לודוויג פול, ראשון המדווחים (בכונה)
מפריס על פרשת דרייפוס בעיתונות העברית, התייחס למאמר זה
ולהגדרת "הנטע הגרמני של האנטישמיות שיש המבקשים לטעת על
אדמת צרפת" בביקורתו הנוקבת בהמליץ על "תרדמתם" של מנהיגי
יהדות צרפת לנוכח האנטישמיות בארצם.

ארשיב איזראליט חזר ל"פרשה הקרויה על שמו של קפיטן
דרייפוס" במאמר הפותח של גיליון 49 מ-6 בדצמבר 1894. תחת
הכותרת "רומן על אשמה", עסק המאמר בסיפור שהובא בעיתון *Le Petit Temps*
(הזמן הקטן) ב-22 ביוני 1894, חודשים מספר לפני פרוץ
הפרשה, ונדפס גם בעיתונים אחרים. העיתון מצא שסיפור בדיוני זה על
מזימה של עלילת זיוף וריגול בצבא צרפת היה יכול להעניק רעיונות
ליוזמי פרשת דרייפוס. איזידור כאהן ציטט ממנו באריכות וניכר בו
שהרצון להיאחז ב"ממצא" זה כהסבר לחלום הבלהות שהיכה בקהילה
היהודית גבר על האפק שגזר על עצמו: "פעמים רבות קיבלו רומנים
השראה מהמציאות. האם לא ראינו פעמים רבות בימינו איך המציאות
מוצאת השראה ברומן?", הוא שאל בתקווה וסיים: "מכיוון שהעיתונים

המתקיימים מן האנטישמיות המוצהרת או המוסווית הדביקו לשמו של
זה שהם דנו מלכתחילה כבוגד את הכינוי יהודי, האין הם מעניקים בכך
לנו את הזכות להצהיר שהכבוד היהודי לא נפגע משום מקרה, ולטעון
כי אין אפילו התחלה של הוכחה לכך שמדובר ביהודי אשם באמת?"
בגיליון 50 מ-13 בדצמבר 1894 של **ארשיב** עסק מאמר החתום
"פלוגי" ב"תזוזה בדעת הקהל" שאותה העלה כבר **אוניוור**, כלומר
מאמרים בעיתונות הצרפתית שהתחילו לצדד ולו במקצת בדרייפוס
וביהודים, וניקו אולי את כלל דעת הקהל מאשמת האנטישמיות, משום
שהיה מדובר ב"טירוף מערכות" חולף:

כאשר פרצה פרשת דרייפוס [...] העיתונות שסערה בהשפעת אשמת
הבגידה שהוכחה כביכול, הפלילה את הנאשם על פי האינסטינקט ובלי
להטריח את עצמה לחשוב [...] מסח של קללות, נאצות ואפילו אימים,
שכרכו עם הנאשם, כמו בימי היפנים של המן, את הגזע היהודי כולו
[...] אחר כך באה, קצת במאוחר, המחשבה, כדי למתן התקף טירוף
זה. הרוחות נרגעו, החלו לדון בדברים בקור רוח ובאופן בריא יותר,
ועיתונאים רבים, בולטים ונחשבים, העירו כי היתה זו טעות להפוך את
כל היהודים אחראיים בגלל עבירה של אחד מהם, שעדיין לא הוכחה
מבחינה משפטית.

העיתון תלה את ההערכה מחדש של אשמתו של דרייפוס בכמה עיתונים
בטיעונו של פרקליטו אדגר דֶמְנֶז', "שאינו חשוד כבעל ברית ליהודים,
משום שהיו לו גם לקוחות אנטישמים". רוב העיתונים העלו בשלב
זה את שאלת עריכת הדיון המשפטי בדלתיים סגורות. העיתון היהודי
העז להצטרף אליהם:

פומביות המשפט מתחייבת, ובשם של היהודים [האיזראליטים]
שהותקפו בחריפות כה רבה במהלך פרשה אומללה זו, אנו מצטרפים
לדרישת עמייתנו. אסור שצל של ספק יוטל על עניין זה, העטוף
באפלה כה כבדה שבגללה יכולים אויבינו האורבים לנו להפיץ שמועות
מסוכנות כדי להנציח חשדות מפלילים. יש לחסל פרשה זו לאור היום
עם צרפת ודעת הקהל האירופית כעדים וכשופטים.

גם **אוניוור איזראליט** חזר על אותו קו, עם אותה מסקנה. ברשימה
במסגרת "חדשות שונות" בגיליון 7 הוא הגדיר את הפרשה כ"אחת
המזוורות ביותר בתקופת סוף המאה שאנו חיים". גם הוא רצה לראות
בהתנהגות העיתונות ודעת הקהל מעשה חריג. תחילה

העיתונות כולה התלהטה [...] נתפסה לחומרת המעשה ואולי גם מפני
שהיה מדובר ביהודי. אבל במהרה באה התגובה [...] הם אמרו לעצמם
שאחרי הכל אי אפשר להאשים אפילו יהודי ללא הוכחות, כי הפרשה
גדושה בדברים בלתי סבירים וכי מן הראוי לכל הפחות לחכות [...] ו
אנו מצטרפים במיוחד למסקנתו של אנרי פוקייה, כמו כמעט מרבית
העיתונים, בה הוא דורש את פומביות הדיונים. ערובה מתחייבת
לנאשם, לחברה ולשופטים עצמם.

גזר הדין נתקבל בדלתיים סגורות. שני העיתונים היהודיים נאלצו
להגיב עליו באי חשק ניכר. **ארשיב איזראליט** עשה זאת חמישה ימים
לאחר מכן, ב-27 בדצמבר 1894, בגיליון 52. במאמר לסיכום השנה
תחת הכותרת "האם אנו מוגנים?", קבע איזידור כאהן כי "השנה
האזרחית 1894 מסתיימת באופן עצוב ליהודים, לצרפת ולציוויליזציה.
המשפט הרועש והאומלל שהסעיר את דעת הקהל והתנהל בדלתיים
סגורות הסתיים בשבת שעברה. אלה שציפו מאתנו לוויכוח מחודש
על פרשה זו או על גזר הדין, טועים". עם זאת הוא הסביר את הצורך
בשתיקה: "אפילו אם השתיקה לא הייתה מתחייבת מטעמי נימוס, בגלל

L'UNIVERS ISRAËLITE

Le Capitaine Dreyfus

En présence de l'incurie réactionnelle de cette étrange affaire, comment garder le silence? En présence de l'étonnante mystère qui l'entoure, comment parler? Aussi dreyfusien avec le docteur Lafontaine: « Tu n'as pas si je parle, tant pis si je me tais... » et nous nous garderons bien de porter un jugement sur le prévenu; bien plutôt prétendons-nous juger nous qui le jugeons, qui pour le plupart le condamnent. Et de quel droit, leur double-douze-accus, nous qui n'avons ni mandat ni qualité pour le faire, nous qui ne possédons aucun des éléments de la cause, — de quel droit et pour quelle raison? Uniquement parce qu'il est juif!

מנוע מלהתנגד לגזר הדין, אבל הוא מצא, בניגוד לדוברי הקהילה היהודית, דרך להביע אמון בחפותו של דרייפוס. ואילו אוניוור הרשה לעצמו לבטא פקפוק מסוים, תחת הכותרת "שוב דרייפוס", בגיליון 9:

דינו של דרייפוס נחרץ [...] האם בצדק? אנו מכבדים יותר מדי את שופטיו מכדי לענות: לא. אנו יודעים שאין לסמוך על שיפוטם של בני אדם כדי לענות: כן. אנו יודעים, נוסף על כך, כי אישים נכבדים מטילים ספק באשמתו של הקצין לשעבר, ואחרים מרחיקים לכת וטוענים כי הוא חף מפשע, וכי אפילו בקרב בית הדין הצבאי לא שררה בתחילה תמימות דעים. אבל, בסופו של דבר החוק אמר את שלו ועל הכול להישמע לגזר דינו. מה שנתעב וחייב לעורר כל מצפון הגון, זו התנהגותם של המנוולים המנצלים את הפללתו של יהודי אחד, כדי להאשים את כל היהודים.

כיבוד גזר הדין, מחאה רפה, שתיקה מאולצת – אלה היו מאפייני תגובת התקשורת היהודית בצרפת, כשהמטרה העליונה הייתה למנוע התגברות הגל האנטישמי ולא לפגוע בשוויון הזכויות שהושג בעמל כה רב. הקשר של הפרשה לאנטישמיות לא הטיל בדרך כלל בספק. יותר מכך חששו יהודי צרפת שהפרשה מזמינה תגובות אלה, ולא שהאנטישמיות היא-היא הגורם לפרשה. לסיכום הפנה גם אוניוור את קוראיו למאמרים "מומלצים", ובהם "של הפילוסוף והפעיל הסוציאליסטי היהודי ברנר לזר על האנטישמיות ב־L'Echo de Paris (ההד של פריס) מ־31 בדצמבר 1894: "קראו אותם ותשכילו", סיים העיתון את טיפולו בשלב הראשון של הפרשה.

לזר, שניתח את האנטישמיות ואת חוסר סיכויה של האמנציפציה להצליח, והתקרב לעמדה הציונית עוד לפני פרוץ הפרשה, פרסם החל בקיץ 1895 חוברות על תפקיד האנטישמיות הצרפתית בעלילה נגד דרייפוס ועל הפסיביות של הקהילה היהודית. הוא הקדים את אמצעי התקשורת של הקהילה, שעמדתם הפכה מיליטנטית יותר, בעיקר זו של אוניוור, עם בואו של עורך חדש, ישעיה לוויאן (Issaie Levailant), ושינוי תדירות הופעתו לשבועית מספטמבר 1895.

בניגוד לו ראו בפרשת דרייפוס שני עיתונאים יהודים שוחרי אמנציפציה, שפרסמו בימי תחילת הפרשה עיתונים פרטיים קיקיוניים שהוקמו בין השאר כדי להילחם באנטישמיות ובעיתונים האנטישמיים, חלום בלהות שהתגשם, והציעו במלוא הרצינות להוציא את דרייפוס להורג. ז'וזף ארון (Joseph Aron) סבר בעיתונו L'Homologation

אבלן של שתי משפחות מכובדות ובוטות, היא היתה מתחייבת בגלל המצב המעורער שאליו הביאה המערכה המאיימת המנוהלת על ידי האנטישמים לא רק אותנו, המיעוט היהודי, אלא את כל המיעוטים". בהמשך תיאר כאהן מצב של איום ממשי שבו "בגלל פרובוקציות המטילות אימה על רובה המכריע של צרפת ההגונה, האינטרסים שלנו בסכנה, זכויותינו אינן מוכרות, ביטחון עתידנו אינו מוגן באורח מספיק". הוא הביא דוגמה למאמר אנטישמי אלים שהאשים, בין השאר, את היהודים בהכנות לרצח המוני של תינוקות לכבוד חג הפסח, כדי לנקום בצרפתים על יחסם לדרייפוס וקרא בגלוי להשמידם. העיתון תבע את הגנת השלטונות ומערכת המשפט באמצעות יישום החוקים נגד הסתה לאלימות ולרצח.

בגיליון 2, 10 בינואר 1895, חזר ארשיב לנושא הכאוב בלי להתייחס כלל לטקס המשפיל של ההורדה בדרגה שהתרחש בינתיים. המאמר הראשי, "הוכחות במשפט", אזכר שוב בלי לנקוב בשמו את משפט דרייפוס והתלונן אחר כך על השמצות חדשות מצד אמצעי התקשורת נגד היהודים: "גזר הדין שניתן לאחרונה במשפט בדלתיים סגורות לא שם קץ לוויכוחים הנסערים שעוררה פרשה זו, החמורה באופן יוצא מן הכלל. להפך, הוא עורר אותם מחדש. אנו לא ניכנס לגופו של ויכוח. אפשר להבין, בלי שנדגיש זאת, את ההתאפקות המחייבת אותנו בנדון והנוצרת בשלב זה בלבנו הערות מספר שהיו לנו. יבוא היום ונוכל לבטא אותן. נחכה שיבוא".

זוהי הודאה פתטית אך גם דרמטית למאמינים בנפלאות האמנציפציה ושוויון הזכויות. עיתון יהודי רשמי ברפובליקה הצרפתית אינו חופשי להתבטא במקום שעמיתים לא יהודים יכולים. עוד לא הגיע היום שבו הוא יוכל להפר את שבועת האלם שגזר על עצמו. במדור "חדשות שונות" באותו גיליון, חזר ארשיב לטכניקה שהוא יכול להרשות לעצמו: ציטוט העמיתים. הפעם מתוך ריאיון שהעניק פרקליטו של דרייפוס, עורך הדין דמנוז, לז'ורנל הפריסאי: "אתם יודעים שאיני יכול לומר דבר. שמו אותנו מאחורי דלתיים סגורות, כלומר שמו לנו מנעול על השפתיים. איני יכול אפוא לדבר. איני יכול אלא להיכנע [...] להחלטה שקיבל בית דין צבאי [...] בדלתיים סגורות. עבורי, כמו עבור כולם, נגזר דינו של הקפיטן דרייפוס, ובעיני כולם הוא אשם, משום שהוא נמצא חייב בדין. אבל [...] בתוך תוכי אני נשאר משוכנע באופן מוחלט בחפותו. ביטחוני לא השתנה. הצהרותי נותרו בתוקפן". גם דמנוז היה

על אופיים קל הדעת, ה"לא משפטי" והנוטה להפלות בלתי סבירות של הצרפתים. גם האנטישמים הוזכרו כאמני הזיוף, בלי להדביק את תו האנטישמיות לדעת הקהל שנגררה אחריהם. זוהי תגובתה הרשמית והישירה היחידה של מערכת ה'ג'ואיש כרוניקל על הפרשה בשלבה הראשון. ב-4 בינואר 1895 סיפר ה'ג'ואיש כרוניקל במדור "חדשות חוץ קולוניאליות" על עלילת הדם האנטישמית שהתפרסמה על רקע פרשת דרייפוס בעיתון צרפתי, ועל קריאת ארשיב איזראליט לממשלת צרפת להגן על היהודים על סמך חוקים נגד הסתה לשנאה והפרת הסדר הציבורי.

ב"רשימות השבוע" ב-11 בינואר 1895 ציין העיתון כי "בשעה שכל הקהילה היהודית בצרפת מושמעת על ידי מגזר נתעב בעיתונות הצרפתית בשל פשע שבוצע כביכול על ידי קצין יהודי, מעודד לציין את העלאתם [...] של שני קולונלים יהודים לדרגת גנרל כחיל התותחנים הצרפתי". סימן מעודד אחר מצא העיתון בהזמנתם של ראשי הקונסיסטואר היהודי לקבלת פנים של ראש ממשלת צרפת לרגל השנה החדשה.

התייחסות נרחבת נוספת לפרשה נמצאת במדור "מכתבים למערכת" בגיליון 18 בינואר 1895. מכתב על משפט דרייפוס שנשלח מניס שבריביירה הצרפתית, נחתם בפסבדונים "ג'סט" (צדק) ונכתב ב-11 בינואר של אותה שנה, ככל הנראה בידי לא צרפתי. ברוח עמדת העיתון בזכותו של דרייפוס, עסק המכתב בעקיפין בפרטים שלא הוצגו קודם לקוראי ה'ג'ואיש כרוניקל, כולל טקס שלילת הדרגה. נראה שהמכתב היה תגובה על הפרסומים בעיתונות הבריטית הכללית:

אדוני,
הרשה לי באמצעות עיתונך לתקן את הטענות בעיתונים הבריטיים בעניין אלפרד דרייפוס. הוא מעולם לא מכר מסמכים למעצמה זרה, עבור סכום גדול או "פעוט" של כסף. העיתונות הצרפתית ציינה במפורש שקפטיין דרייפוס לא קיבל תשלום חומרי עבור העסקה. שלגבי מהותה שריו הציבור בחוסר ידיעה מוחלט. צדקת טענותי של קפטיין דרייפוס לא נחקרה מעולם עד שהצהיר על חפותו.

כאן הובאו טענות ההגנה, מהלך החקירה ותקלותיה עד לשלילת הדרגה וגזר הדין, מאסר עולם. "מפלצתי – אבל צרפתי מאוד", ציין הכותב באירוניה העיד מניסיונו האישי: "כותב מכתב זה היה עד למשפטו של פקיד צרפתי שהואשם בשוגג בגניבת מסמך רשמי. הוא נמצא אשם וכל קציני הצבא והימיה נטשו את חברם לשעבר, שחפותו הוכחה בסופו של דבר". הצרפתים, קבע הכותב, "הם אומה הפכפכה. הידידות מתמידה אצלם לעתים נדירות לנוכח סימן ראשון של אסון מתקרב". הכותב הזכיר עוד את דרישת דרייפוס ופרקליטו למשפט פומבי, ושאל: "מדוע חשש הקפטיין דרייפוס שמשפטו יתנהל בחשאי? האם היה כאן חשש נסתר שרוח אנטישמית עלולה לכבוש את שופטיו?" זו הייתה הפעם הראשונה בעיתונות היהודית שלא זו בלבד ש"מכובדות" השופטים הועמדה בספק, אלא הם נחשדו אף באנטישמיות.

חלקו האחרון של המכתב הוקדש לתיאור אישיותו של דרייפוס ומסלול חייו. מסירובו להישאר תחת שלטון גרמניה בעיר הולדתו מולהאוזן, דרך הקריירה הצבאית המבריקה שלו, שמו הטוב והיותו איש משפחה למופת. "האם איש מסוג זה יקריב את האינטרסים של ארצו וימיט בושא וצער על יקיריו? לעולם לא". הוא התנהג כמו אדם שמדוע לחפותו וזועם על ההשפלה שלה היה קורבן במהלך ההתנסות הנוראה של שלילת הדרגה הצבאית. בוגד אמיתי היה מופיע למשפט בראש שמוט, בעיניים מושפלות ופנים חיזורות. קפטיין דרייפוס זקף

(ההכרה), ב-8 בנובמבר 1984, כי יש להעמיד את דרייפוס לפני כיתת יורים. איזידור סינגר (Isidore Singer) הציע בעיתונו *La Vraie Parole* (המילה האמיתית), ב-10 בנובמבר 1894, לפתרון על פי "החוק הפלילי של משה", כלומר סקילה. רבה הראשי של צרפת נקרא ליידות את האבן הראשונה.³

לבסוף, הערה על פעילותו העיתונאית בצרפת של אברהם לודוויפול. סטודנט יהודי ופעיל בחובבי ציון זה מרוסיה כתב בקביעות בעיתונות היהודית בצרפת, בעיקר בארשיב איזראליט ובאוניוור. אלא שתחום כתיבתו התרכז בספרות העברית, ביהדות רוסיה ובענייני ארץ ישראל. עורכיו לא הניחו לו, ככל הנראה, לגעת בנושא הרגיש של הפרשה – גם בשל אזרחותו הזרה – ושמרו אותה לעצמם. לודוויפול, שרשם לעצמו קטעי יומן שבהם הוא נקט עמדה מנוגדת להלך הרוח הכללי, פרק את תסכוליו בנושא משפט דרייפוס מעל דפי המליץ במאמרים נוקבים שבהם לא היסס גם לבקר את העיתונים היהודיים בצרפת תוך כדי עבודתו בהם. הוא הפך לדמות מרכזית בסיקור הפרשה עד תומה בעיתונות העברית לא רק באירופה אלא גם בארץ ישראל.

אנגליה

האזכור הראשון של פרשת דרייפוס בג'ואיש כרוניקל הופיע ב"רשימות השבוע" ב-28 בדצמבר 1894, אחרי פרסום גזר הדין בפריס. הרשימה החד משמעית בזכות הנאשם הטילה ספקות חמורים בתקינות ההליך השיפוטי בצרפת, בסגנון בריטי מאוד:

החלטת בית הדין הצבאי הצרפתי בעניינו של קפטיין אלפרד דרייפוס לא שכנעה חלק ניכר ובעל השפעה בציבור שמחוץ לצרפת. אשר לנו, אנו מסרבים להאמין באורח מופגן שקצין יהודי כלשהו יכול להיות אשם במעשי הבגידה שיוחסו לקפטיין דרייפוס, ואנו נדבק באמונה זו עד אשר יובהר לנו שההוכחות נגדו משכנעות ושחפותו נבדקה כיאות. איננו מטילים ולו לרגע ספק ברצונם הטוב של הקצינים חברי חבר השופטים. להפך, אנו מאמינים שהם ביצעו חובה כואבת בכנות גמורה. אך העובדות נותרו בעינן: הם אנשים נטולי ידע משפטי, והם הגיעו למשפט כאשר שר המלחמה שאג לעברם שהאסיר שלהם אשם, וחלק ניכר של דעת הקהל המוסתת תבע הפללה. אך השאלה החמורה ביותר שמציב המשפט קשורה לאופיין של ההוכחות שהוצגו נגד קפטיין דרייפוס. ידוע שמדובר במסמך אחד ויחיד שהשמועה אומרת כי נגנב משגרירות גרמניה. אילו צעדים ננקטו כדי להוכיח את אמיתות המסמך? שגרירות גרמניה אומרת כי אינה יודעת עליו דבר. נראה שקפטיין דרייפוס לא היה פופולרי ביחידה שלו, ואיבה אישית כבר הביאה לזיוף הוכחות. אנטישמים הוכיחו עצמם כרבי מומחים באמנות זו, כפי שמעידים הפיברוקים המבישים שלהם שבהם זממו לזהם את שמו של מר [אדולף] ידוע שמדובר בממשלת צרפת] והביאו בחשבון באיזו קלות נגרר המוח הלא משפטי הצרפתי אפילו לזיופים המגושמים ביותר.

כאן בא תיאור פרשה מפורסמת שבה נתנו אישי ממשל בכירים בצרפת אמון בהשמצות נגד העיתונאי והמדינאי רנה קלמנסו, וה'ג'ואיש כרוניקל חוזר ומסכם את טיעוניו לחפותו של דרייפוס: "יש לנו סיבות נכבדות לסרב לקבל בעיניים עצומות את החלטת בית הדין הצבאי. די בסיבות אלה, בכל שיעור שהוא, כדי לחזק אותנו באי יכולתנו האינסטינקטיבית להאמין שכן נתנו יוכל להיות אשם בפעולה כה אפלה של רמייה כמו זו שבגינה נתבע הקפטיין דרייפוס".

ההאשמות שהטיח העיתון ברודפי של דרייפוס הושטתו רובן ככולן

מרכזית בעיתונות העברית, ובניגוד לעמיתים אחרים הוא עסק בפרשה ופענח את משמעותה מתחילתה.

באופן כללי הצטיין המליץ בתקופה זו בריבוי כתבות מחו"ל, בניגוד למתחרהו הצפירה שסמך בעניין זה על כושר פרשנותו הבלתי נלאה של עורכו נחום סוקולוב. הכיסוי השוטף של אירועי הפרשה, כמו עניינים אחרים באקטואליה הבין-לאומית, נעשה באמצעות מברקי סוכנות הידיעות הרשמית החברה הרוסית, שהובאו בהמליץ (בניגוד להצפירה, כפי שנראה להלן, הם הובאו במקורם הלקוני וללא "שיפוצים" ניכרים לעין). אך בגיליון 270 מ־18 בדצמבר 1894 (6 בדצמבר על פי הלוח היוליאני) הופיע במסגרת מדור הרפורטז'ות "עזרת סופרים", המכתב העשרים למניין כתבותיו של L.A. (הוא לודוויפל) מעיר האורות, שהוקדש כולו לפרשה, ערב המשפט שעמד להיפתח למחרת. זהו מאמר יוצא דופן ולכן גם חשוב לסיקור המשפט הראשון בעיתונות היהודית, כמו גם הכללית. אם היהודים בצרפת היו נבוכים והיו בהם מי שהאמינו באשמתו של דרייפוס, הרי שבדעת הקהל הצרפתית, גם אלה שיהפכו אחר כך לדרייפוסרים (כלומר אלה שהאמינו בחפותו של דרייפוס) בולטים, כמו ז'ורז' קלמנסו או ז'אן ז'ורס, השמיעו גידופים כלפי הקפיטן האומלל ואף דרשו שייגזר עליו עונש מוות. בתוך ים הדיסאינפורמציה ומעטה החשאיות שהכביד גם על משקיפים בין-לאומיים נייטרליים פחות או יותר (כגון הרצל) והקשה על ניסוח עמדה מנומקת, הפגין לודוויפל ראייה חדה וחד משמעית, כפי שנדרש מעיתונאי המסתמך על האידאולוגיה המניעה אותו, אך גם על ידע ניכר של הפוליטיקה הצרפתית.

כותרות המאמר מדברות בעד עצמן ואינן מותירות מקום לספק לגבי עמדתו של הכותב: "עניין דרייפוס ושנאת ישראל", "ערך האשמה", "עלילה חדשה", "שונאינו ו'אוהבינו'", "עניין קשה מאוד", "סודות הממשלה", "קורות האשמה", "הראיות והזכר לדבר כי העלילה בשוא ושקר יסודה", "הפליטון של 'העיתון הקטן'", "בירור המשפט". נקודת המוצא ה"ציונית" של לודוויפל היא שהמשכיותה של האנטישמיות היא כאורך הגלות:

דור דור ועלילותיו. לא בפעם הראשונה רואים אנחנו את השנאה לישראל. במשך ימי היותנו בגלות זו ממצאיה עלילות שוא שונות על העברי, דתו ותורתו [...] אחרי עלילת הדם באה עתה עלילת בגד. הראשונה, על פי רוב, בארצות הנאורות תפעל רק על לב ההמון השפל [...] צריך היה אפוא להמצא עלילה חדשה אשר תתאים בתכונתה לתכונת הזמן והמקום [...] אך יש עוד צורך במופתים לקוחים מן החיים, כי השנאה לישראל אשר התגברה בעשרות השנים האחרונות איננה רק מחלה עוברת כי אם צרעת ממארת אשר דבקה בחברה האירופאית [...] יהיה עניין דרייפוס אל נכון אחד המופתים היותר חותכים, היותר מכריעים.

מדובר, אם כן, ב"המצאה" חדשה של אותה אנטישמיות ישנה. "עלילת בֶּגֶד" במקום עלילת דם, כדי להעניק אדרת מכובדת לגברת שִפְלָה. השלב הראשון של הפרשה שימש גם הוכחה שאי אפשר לסמוך על "ידידים". ואכן אלה, סוציאליסטים ורפובליקנים, התגלו רק בשלב השני כשדלפו ההוכחות לעלילה. בינתיים השיקול ה"נכון" היה להזדהות עם ה"פטריוטים":

"אשמת הבגידה העליונה" אשר נתנה עניין לסופרי צרפת לענות בו זה כירח ימים ואשר טובא בפני "סוד שופטי צבא" בעוד ימים אחדים, הראתה פעם יתרה את אמיתות פתגמו של המשורר: "שמרני אל מאוהבי ומאויבי אשמרה בעצמי". האשמה הזאת היא רק אחת

את ראשו והביט היישר בפני מעניו, כמו גם בקהל! האיש הוא טוואי". "גזר דין מוות היה רחום בהשוואה למה שעבר על 'השעיר לעזאזל' של המאה התשע-עשרה", סיים "ג'סטס" את מכתבו, בלי שיבהיר אם הוא עצמו נכח בטקס ההשפלה או שהוא מסתמך על תיאורי אחרים. המכתב סיים גם את טיפול הג'ואיש כרוניקל בשלב הראשון של הפרשה, שהצטיין בדימויים השליליים של צרפת שהיו מקובלים בבריטניה ובעמדתו הנחרצת לטובת דרייפוס.

תגובת העיתונות העברית באירופה

תגובותיהם של העיתונים העבריים באירופה ובארץ ישראל וסיקור השלב הראשון של הפרשה בהם מעניינות במיוחד על רקע ההלם והמבוכה בקרב יהודי צרפת והצורך שהפגינו לנתק את הפרשה מבעיית האנטישמיות. זו הייתה עמדת המוסדות והעיתונות היהודית בצרפת לפני ההתפכחות בשלב הבא. מקובל להתייחס לתקופה זו כאל "הקש האחרון" שגרם לעיצוב הציונות המדינית של הרצל.⁴ אך דיווחיו של הרצל בעיתונו הווינאי נויה פראיה פרסה לא נקטו עמדה בדבר חפותו האפשרית של הנאשם. הוא הזכיר את יהדותו של דרייפוס רק פעם אחת ונמנע מלתאר את התגובות האנטישמיות, כולל בטקס שלילת הדרגה. על כך שההמון צעק גם "מוות ליהודים" הוא סיפר במאמר "ציוני" מאוחר יותר.⁵

בהנחה שהפרשה שימשה זרז באימוץ הגישה הציונית יש לבדוק, אפוא, אם הציונים (נשתמש במונח זה אף שהתנועה הציונית קמה רק ב־1897) של 1894 הגיבו על הפרשה בהתאם. כלומר, כיצד עיצב ההיבט האידאולוגי את הסיקור ואת התגובות. עם זאת, אפשר להניח כי התגובות הושפעו גם ממרכיבים "עיתונאיים" בסיסיים: המקורות, תדירות ההופעה, תחרות מקצועית וגם מקום הופעת העיתונים, בהתחשב במעמד הקהילות היהודיות ואמצעי התקשורת שלהן באותם מקומות. לצורך זה נבדקו גיליונות שני היומונים: המליץ (סנקט פטרבורג) והצפירה (ורשה), והשבוועון המגיד לישראל (קרקוב).

המליץ

המליץ היומי של 1894 היה ביטאון ציוני מובהק שהביא את רעיונותיהם של חובבי ציון. עורכו, ליאון רבינוביץ', היה פעיל בחובבי ציון והיה לו גם קשר צרפתי: הוא למד רפואה ומדעי הטבע באוניברסיטת סורבון ואף דיווח משם לעיתונו (החל ב־1884). המליץ היה נתון בתחרות קשה עם מתחרהו הצפירה על קהל הקוראים היומי המצומצם בעברית בתחומי הקיסרות הרוסית. עם פרוץ פרשת דרייפוס היה לו יתרון מובהק על מתחרהו ועל עיתונים עבריים אחרים: לרשות העיתון עמד סופר קבוע בפריס, אברהם לודוויפל, שסדרת הכתבות שלו הנושאת את השם "מכתבים מפריס", ועליהן הוא חתם בראשי תיבות AL, זכתה לפופולריות ולהערכה רבה בקרב הקוראים. לודוויפל היטיב לתאר את הפוליטיקה הפנימית הסוערת של צרפת ועסק גם בעניינים יהודיים מנקודת מבט ציונית בלתי מתפשרת. לודוויפל (1865-1921), שהיה פעיל בתנועת חיבת ציון באודסה, ניסה לעלות לארץ כבר ב־1890, אך כניסתו נאסרה והוא לא הורשה לרדת לחוף. הוא יצא ללמוד בפריס ונתמנה ככתבו הקבוע של העיתון הרוסי אודסקי וסטניק. הוא היה ציר בקונגרס הציוני הראשון, כתב הצפירה ועורך הצופה (1903-1904) ואפילו הספיק להיות חבר מערכת הארץ בירושלים בתקופתו הראשונה. בימי פרשת דרייפוס הוא היה, בלי ספק, דמות

מהעלילות הנמכזות [כך], אשר היה ישראל מטרה לחציהן זה כאלפיים שנה. היא הראתה לנו במראיהם הנכון את שני המחנות גם יחד, מחנה שונאינו ומחנה "אוהבינו". שני המחנות האלה התחברו והיו בעניין זה בעצה אחת לעשות את כל ישראל ערב בעד חטאת היחיד. אם באמת עשה הקפיטן העברי הנאשם את אשר יטפלו עליו זרים ואנשי מרמה בערמתם.

לאחר תיאור השתלשלות העניינים בפרשה הצביע לודוויפול על סודיות החקירה שאפשרה השערות וספקולציות שונות: "ימים אחדים לא נודע שם 'הבוגד', אך כאשר נודע השם הזה, אז רק אז החלה המלחמה האמיתית והחלו ההשערות היותר מעוררות צחוק". כאן בא תיאור מאמרים בעיתונות האנטישמית של דרימון ואחרים: "אולם לו נשמעו כל הקולות הזרים והמשונים האלה רק בפי שונאינו, כי אז לכל הפחות יוכלנו להבין אותם. השנאה העיוורת מקלקלת את השורה. אך קולות זרים ומשונים מאוד שמענו גם מפי 'אוהבינו'. כמעט כל העיתונים חשבו לנחוץ להראות על יהדותו של הקפיטן הנאשם ולברוא אגדות שונות אשר היו מעוררות בנו בל"ס [בלי ספק] צחוק ולולא העירו בנו רגשות מרים מאוד".

לודוויפול כתב כי גם על פי טענת שר המלחמה אוגוסט מרסייה, האשמה מתבססת על "מכתב אחד". דרייפוס ופרקליטו הכחישו, והיו שאמרו כי יד אנשים בצבא בדבר "הרוצים להרחיקו מהצבא בהיותו אחד מהיותר מצוינים בין שרי הצבא והוא היה יכול אל נכון לעלות למעלה גבוהה במצבו המדיני בפרס. בכלל חזון עלילות כאלה נפרץ מאוד ומסתרי פאריס אינם רק סיפורים יפים, כי אם אמיתיים". בקלות דעת ובמקיאוווליזם של הפוליטיקה הצרפתית, באמצעות אזכור הספר הפופולרי (מאת אוֹז'ן סי) שתורגם (בהמשכים) גם לעברית (בידי קלמן שולמן), מצא לודוויפול סימנים נוספים לעלילה. דרייפוס הואשם בכך שהוא הולל ורודף תענוגות בשרים ולכן עשה מה שעשה למען אישה או כסף, אבל הוא "בעל אשה יפה מאוד ושני בנים נחמדים [...] איש משפחה אוהב" ואין לו גם צורך בכסף. "כל הטעמים האלו יתנו סעד וסמך, כי לפנינו עלילה בזויה".

לודוויפול הביא גם סיפור שהתפרסם, לדבריו, בלה פטי ז'ורנאל על פרשה דמיונית המזכירה מאוד את זו של דרייפוס. כל העיתונים ציטטו אותה, פרט לפטי ז'ורנאל עצמו... (למעשה, הסיפור התפרסם בעיתון לה פטי טאן). דרייפוס ופרקליטו דרשו משפט גלוי, אך ספק אם שר המלחמה יסכים. "נחכה נא ונראה בעוד ימים אחדים איך יפול דבר", סיכם לודוויפול, אך נראה שלא היו לו אשליות.

עיצוב עמדתו הציונית של לודוויפול כלפי הפרשה

מקטעי יומן אישי על פרשת דרייפוס שפרסם לודוויפול בלוח אחיאסף לשנת תרנ"ט, אנו למדים כי החל לרשום לעצמו בשקדנות עוד בטרם פרסם את טורו בהמליץ רשימות שבהן עקב אחרי התפתחותה של הפרשה ואחרי סיקורה בעתונות הצרפתית. רשימות אלה לא התפרסמו בהמליץ השבועי, ומכיוון שכתבותיו נשלחו בדואר, הן התיישנו בחלקן כבר למחרת כתיבתן. ב־29 באוקטובר 1894 הוא כתב לאחר שהציג עצמו כ"קורא נאמן" של עיתונו האנטישמי של אדואר דרימון, *La Libre Parole* (המילה החופשית): "בליבר פרול אני קורא היום מאמר קטן של איזה שורות, מכתב קצר עם איזה באורים בסופו. המכתב יספר כי אחד משרי הצבא הובא במאסר. מערכת העתון שואלת: אם אמת הדבר? מבלי משים – אינני יודע מדוע – בהרגשה פנימית, אני שואל

את עצמי: אם נוגע המכתב הזה והמקרה המסופר בו לנו היהודים? אך חיש מהר שכחתי את המכתב והמסופר בו".⁷ כאן מדובר, אפשר להניח, בזיכרון שלאחר מעשה. ועם זאת ב־9 בנובמבר חששותיו התאמתו: "פקיד צבא יהודי הובא במאסר!" – ככה יודיע היום עתונו של דרימון בקול שאון. הרגשתי הפנימית לא הטענתי. השמועה אשר הובאה בתור מכתב אל הרדקציא, על אדות פקיד הצבא אשר הובא במאסר, נוגעת אל היהודים. פקיד הצבא הוא יהודי [...] הנה כי כך מצאו שונאינו את הדרך הנאותה ביותר להשגת מטרתם. רגש האהבה לארץ המולדת הוא כעת הרגש היותר חזק שבלב הצרפתי, מיום שנפלו הצרפתים חלל לפני צבא אשכנז".⁸ כבר כאן התעוררו בו, לדבריו, פקפוקים: "אולם, הלא עוד צריך לדעת אם בכלל אמת כל הדבר הזה, אם בכלל נמצא איזה בוגד, אם הבוגד הזה הוא באמת יהודי".⁹

ב־3 בנובמבר הוא עדיין היה מוכן לקבל את אפשרות הבגידה של יחיד, אך יצא, כמו ארשיב איזוראליט, נגד ההכללה על כל היהודים: "חטאת יהודי על ראש כל ישראל תחול. אני קורא היום מאמר בליבר פרול בשם: 'המרגלים היהודים'. נניח, כי אמנם מצא מרגל יהודי, אך האם אין מרגלים קתולים?"¹⁰

ב־6 בנובמבר הוא כבר נקב בשמו של דרייפוס וגילה שהעיתון האנטישמי המוצהר שהוא קורא לא היה היחיד שנקט עמדה אנטי-יהודית בגלל הפרשה. הגל האנטישמי הגובר בעיתונות סייע לתפוצתה. לודוויפול תיאר את פעולתה ההרסנית של התקשורת העוינת.

המלחמה נגד היהודים בחיל הצבא מוסיפה להיות לסכנה אמיתית. מן המלחמה הזאת תפתח הרעה. דברי דרימון מלאים רעל. דבריו נשמעים יותר ויותר. עתונו ימצא לו מהלכים יותר ויותר בעם. בחוצות [ה]קריה אני רואה את מספר קוראי דברי דרימון הולך ורב, הולך ורב [...] הנה עוד עתונים אחרים יצאו למלחמה על היהודים וישתמשו במקרה דרייפוס להעיר את העם נגדנו. "דרייפוס – יאמר העתון צרפת – הוא כח שלטון הסתר, ציר שלוח מאת גדולי היהודים אשר גמרו והחליטו להחריב את צרפת ולקחת להם את ארצנו". גם הד פאריז יספר אל הלוחמים האלה. "כמה קבל 'הבוגד' במחיר בגידתו במולדתו?" – ישאל העתון הזה [...] היהודי מטבעו בוגד, כי כן טבע הלאום, ויהודה איש קריות יוכיח. העתונים הקתולים יאמרו כזאת במפורש ושים שכל, בברור ובדיק שאין דוגמתם. כמעט כל העתונים מרבים לעסוק בענין דרייפוס. דבריהם הקשים נגד היהודים הם ארס ורעל. ביחוד יצטיין זה העתון הז'ורנל הקטן. העתון הקטן הזה נועד ביחוד לקריאה להמון הגס. מספר קוראיו עולה למיליון ויותר, ואנשי ההמון הרב הזה מאמינים לדבריו; הם קוראים את עתונם ומאמינים לכל אשר יספר להם.¹¹

וכאן, כשהוא דן בטיעון אנטישמי שמעלה הפטי ז'ורנל, נתן לודוויפול ביטוי לעמדתו הציונית המובהקת ולביקורת שלו על יהדות צרפת, שאותה בוודאי לא יכול היה לפרסם בעיתונות היהודית המקומית, אך חזר עליה בסגנון עיתונאי מושחז יותר מעל דפי המליץ:

המאמר אשר נדפס בענין דרייפוס לפני איזה ימים ישיר כמעט שיר נצחון. שם המאמר הוא: "לא צרפתי הוא!". הוא – הלא זה הבוגד. הוא איננו צרפתי! הוא יהודי. מכת לחי חזקה לאחינו בצרפת! במשך מאה שנה הצטיין היהודי בצרפת בכל מקצועות החיים, ואיש לא קרא: "הוא איננו צרפתי!" ועתה הנה יהודי אחד חטא – לפי דברי שונאינו! אך באמת הן לא נדע מאומה, כי עוד לא הובא הנאשם למשפט – ועל כל העם יצא הקצף. – אינני יודע את מחשבת יהודי צרפת בדבר הזה. אך, כשאני לעצמי, אני מעז לחשוב, כי דברי שונאינו אולי יהיו גם לטובה. מי יודע אם לא יצללו דברי שונאינו באוני אחינו בצלצול אשר יערים לחיים חדשים? "הוא איננו צרפתי!" – מי יודע? אולי יִצְאָא

אשמה כזאת נוסדה בטח על יסוד כתבים שונים. ומי זה לידי יתקע כי הכתבים האלה אינם מזויפים?¹⁵

שוב הוא הפיק לקח ציוני חריף אפילו מסיפור ההצלחה של דרייפוס עד נפילתו, שהוא סיפור השתלבותם לכאורה של יהודי צרפת בחברה, אשר אינה אלא אחיזת עיניים:

היהודים הצטיינו בחיל צבא צרפת במשך מאת השנים האחרונות; במקצוע הזה, כמו אמנם גם במקצועות רבים אחרים, עלו למעלה ראש ויראו את כשרונותיהם הנפלאים [...] ועם כל הצטיינות היהודים בעבודת הצבא, לא נמצא בלשכת פקידות הצבא העליונה [המטה הכללי] במשך מאת השנים גם יהודי אחד. מדוע היה כדבר הזה? ההבינו אחינו בעצמם כי מקומם לא יכירם שמה? ההבינו כי האחריות שמה גדולה יותר מדי? או אולי סגרו לפנייהם את דלתות הלשכה? [...] דרייפוס היה הראשון אשר גמר את בתי מדרש הצבא הגבוהים ויעמוד למבחן ההתחרות, הדרוש לכל החפצים לבוא לשרת בלשכה העליונה. מן המבחן הזה יצא בעטרת נצחון [...] היום אשר בו השיג דרייפוס את מטרותו זו היה אל נכון יום חג במשפחתו [...] ואם שמח הוא, אם שמחו בני משפחתו על הכבוד הזה, הנה היתה הרשות גם לאחינו בצרפת בכלל, מנקודת מבטם, לשמוח על הכבוד הנעשה לאחיהם [...] לו ידע איש להסיר את הצעיף מעל פני העתיד, כי אז היה היום הזה לא יום חג, כי אם יום אבל [...] ראשי לשכת הצבא העליונה לא אהבו את דרייפוס. כל עוד חי הגנירל מיריבל, מגינו ומשגבו, סבלו את חברם. אך מיריבל מת [...] והנה זה פתאם נהפך הגלגל [...] שנאת ראשי הלשכה לדרייפוס מצאה לה דרך להראות החוצה.¹⁶

אברהם לודוויפורל

מי מאחינו אשר בשמעו את הקריאה הזאת, יאמר לנפשו: ואם כן, כל התאמצותנו להיות לצרפתים אבדה לריק; כל הקרבנות אשר העלינו על מזבח אהבתנו לצרפת, "אמנו-מולדתנו", כאין נחשבו? – היה נהיה אפוא יהודים! עוד הפעם, אינני יודע מדוע, אך לבי, הכרתי, רגשי הפנימי, יגידו לי, כי: מעו יצא מתוק, כי המלחמה הזאת נגד היהודים לא תהיה רק לרעה, כי אם גם לטובה לקיום היהדות בצרפת.¹²

פקוקיו של לודוויפורל נמשכו עד סוף נובמבר. ב־28 בחודש הוא שאל: "אך-אולי לא חטא? [...] ודברי מרסיה שר המלחמה? הוא הגיד בבירור כי יש לו ראיות מוחלטות, כי אמנם מכר דרייפוס לממשלת אשכנז את כתבי הצבא אשר היו בידו [...] אך – אולי לא הביא סופר ה'פיגארו' את דברי המיניסטר בדיוקם? אולי בדה מלבו דברים?"¹³ וב־29 בנובמבר הוא קבע את עמדתו הסופית שממנה לא זו עוד: לא. אינני מאמין באשמת דרייפוס. כל המדובר בענין הזה זר ומשונה. דברי שר המלחמה זרים ומשונים מאד מאד. כשר המלחמה לא היתה לו רשות כלל וכלל להשמיע את דעתו בענין כזה בעת אשר עוד לא עמד הנאשם לפני כסא משפט. הן השופטים אשר ישפטו את "הבוגד" הם שופטי צבא הסרים למשמעת שר המלחמה. ואחרי אשר ישמיע מראש את דעתו, אז הוא כמו מצוה על שופטי הצבא להוציא את משפט נאשם לשבט. בכלל, המשפט הזה מלא סתרים ותעלומות [...] איש לא יוכל להגיד מה היא הסבה אשר הניעה את דרייפוס לבגוד בארץ מולדתו. שונאינו אמנם הוציאו קול, כי דרייפוס היה להוט מאד אחרי המשחק בקוביא [...] כי בלה את זמנו עם נשיריזים, וכי ככלל פזר כסף כאפר [...] אולם, עתונים אחרים יגידו ההיפך.¹⁴

ב־2 בדצמבר 1894 העמדה הסופית הייתה למוחלטת, ובטיעונו שהסתמכו גם על היגיון וגם על ראייה היסטורית היה לא מעט מראיית העתיד:

לא. דרייפוס לא בגד; דרייפוס נקי מחטא הבגידה. אינני יודע בבירור על מה נוסדה החלטתי זאת, אך כרעיון קבוע מנקר במוחי: דרייפוס לא בגד. בראותי איך התנפלו שונאינו על המקרה הזה וישתמשו בו למטרם, הנני שואל את עצמי זה ימים אחדים, אם כל הענין הזה איננו מעשה ידי שונאינו, אם לא המציאו את מקרה הבגד והמעל למטרם: לטעת בלב העם הצרפתי את הרעיון, כי כל היהודים בוגדים. האמנם קשה לשער כי כן הוא? די לנו לפנות אל תולדותינו ואז נראה כי דבר כזה איננו אי-אפשרי. יודעים אנחנו כי כומרי ימי הביניים לא נמנעו מהוציא כל דבות נמכות על היהודים, כעלילת-דם וחלול לחם הקדש. יודעים אנחנו כי לא פעם ושתיים נרצחו בימי הביניים ילדים נוצרים בידי שליחי הכמרים, והילדים הנרצחים השלכו אל בתי היהודים [...] העתונים מבטחים כי מכר דרייפוס את תכנית הכנות המלחמה לצרפת, לאשכנז אויבתה.

תמיכת העיתונות האנטישמית במשפט בדלתיים סגורות הייתה כמובן חשודה: "דרימון אשר התקומם תמיד בעתונו לברור משפטים בסתר, ידרש כעת את ההפך מאשר דרש תמיד. האמנם לא נוכל לראות בזה חזק לדברי אשר אמרתי למעלה: כי משפט דרייפוס הוא כעין עלילת-דם חדשה?"¹⁷

ב־18 בדצמבר 1894, היום שבו התפרסמה כתבתו לקראת המשפט בהמליץ, שבה הוא סיכם את טיעונו אשר מרביתם הובאו לעיל, הוא הסתפק בהערה קצרה על ההתעניינות הבינלאומית בפרשה, ולצדה תהייה רטורית: "מחר יחל להתברר משפט דרייפוס. לא רק עיני צרפת נשואות אל בית המשפטים אשר לפניו יעמוד דרייפוס מחר, כי אם גם עיני כל העמים. משפט דרייפוס היה לענין לכל אירופה ואמריקה. מדוע היה כדבר הזה? [...] – ומדוע זה כל הרעש הזה?"¹⁸

מברקי סוכנות הידיעות "החברה הרוסית" דיווחו בקצרה על השתלשלות המשפט. ב־25 בדצמבר 1894 התפרסמה בהמליץ ידיעה על גזר הדין: "בית המשפט על פי חוקי הצבא חרץ פה אחד דין דרייפוס, כי ישב כל ימי חייו במצודה. דעת מכה"ע [מכתבי העתים, העיתונים] נוחה מדבר המשפט שחרצו על דרייפוס וכותבים שלפי החוק משנת 1848, לא חרצו עליו משפט מוות" ובימונו ב־23 בדצמבר בערב הדגיש לודוויפורל את ההשפעה שהייתה לדעתו לעיתונו של דרימון, ש"לא בוש מהגיד, כי אם יצא דרייפוס נקי בהשפטו אז יהיה זה אות, כי פעולת היהודים השחיתה גם את שרי הצבא. עוד לפני איזה ימים הוציא עתונו של דרימון את הקול כי היהודים חפצו לתת מיליון פרנק לאחד משופטי הצבא. בכלל עשה העתון הזה את כל אשר ביכלתו להפיל את מוראו ופחדו על שופטי הצבא. כנודע לכל, רוב קוראי העתון הזה הם בין שרי הצבא ובין הכהנים הקתולים, ועל כן חשוד מאד בעיני פסק הדין אשר יצא על דרייפוס."¹⁹

מעבר לניסיון להסביר את התנהגותו של בית הדין הצבאי שערערה

את האמון במוסדות הרפובליקה ובחוקיה, הפנה לודוויפול שוב את חציו ליהודי צרפת, בתיאור שיחה עם אחד ממכריו, שאין הוא נוקב בשמו, על גזר הדין. ואולי מדובר בדיאלוג "פנימי":

- הקראת - שאל אותי.
- כן, קראתי - אני עונה - אך אני מודה ומתודה כי לא אאמין.
- איך, לא תאמין?! - קורא מכרי בחרון אף.
- אל נא באפך! - מתאמץ אני להרגיע את רוח מכרי - יכל להיות כי אמנם חטא דרייפוס, אך יכל להיות גם כי הוא חף מפשע.
- אך מכרי מתקצף באמת ומתרגז עלי.
- לפי דעתך מוכשרים שבעת שרי צבא צרפתים להוציא משפט מעוקל?
- שרי הצבא הם בני אדם ולא מלאכי אלהים. אם יש בין הצרפתים אנטישמיים, יש ויש כאלה גם בין שרי הצבא הצרפתים; ואולי ביניהם יותר מאשר בין שאר הצרפתים.
- אך הלא שבעה הם; היתכן כי כל השבעה היו שונאי ישראל? לא, לא! עז היום קויתי, אך כעת אבדה תקותי. לא! דרייפוס הוא בוגד, בוגד [...]
- שבעה המה שרי הצבא בצרפת [...]
- אני לא אגיד בבטחה כי דרייפוס איננו בוגד! אך אינני מרשה לי להגיד כי בוגד הוא. מלבד ששרי הצבא יוכלו להיות אנטישמיים, יוכלו גם לשנות.
- ואני לא כן עמדי - קורא מכרי עוד הפעם בחרון אף - אני מאמין בשרי הצבא. פטריוטותי תמנעני כעת מהטיל ספק; שבעת שרי הצבא!²⁰

למחרת הוא סיפר על הצטרפותם של הספקנים למחנה ה"מנצח", אחרי רבים להטות. גם כאן לא שכח את היהודים:

העתונים מלאים מאמרים נגד דרייפוס. גם אלה אשר עד היום לא יכלו להאמין כי אמנם בגד דרייפוס, יצאו היום בחרפות וגדופים, בקללות נמרצות נגד הנאשם. בכל מקום בואי ידברו במשפט דרייפוס. אין איש בין הצרפתים, ולא בין היהודים הצרפתים, אשר יטיל אף ספק כל שהוא באשמת דרייפוס. שם דרייפוס מנאץ בפי כל. אין איש אשר ישא את השם הזה על שפתיו מבלי להוסיף: "ארור יהיה!" [...]

בגיליון 287, מ-8 בינואר 1895, התפרסם בהמליץ תיאור הטקס המשפיל של שלילת הדרגה לדרייפוס:

היום הסירו מעל הקפיטן דרייפוס את כל אותות פקיד צבא אשר על מדיו בחצר ביה"ס ללימודי תכסיסי מלחמה ["אקול מיליטר"] במעמד גדוד אנשי צבא. כאשר ניגש אחד משרי החמישים אל דרייפוס לקרוע את פסי הזהב מעל בגדיו ולשבור את חרבו, קרא דרייפוס בקול גדול: הנני נשבע כי חף אנוכי מפשע. תחי צרפת! המון העם אשר התגודד ברחוב קראו: מוות לבוגד! אחר כך החלו להעביר את דרייפוס על פני כל אנשי הצבא אשר עמדו במערכה וכאשר עבר על פני סופרי מכה"ע קרא להם: הודיעו נא בכל ארץ צרפת כי נקי אנוכי מפשע! אחדים ממפקדי הצבא קראו לו: הלאה יודא! [יהודה איש קריות] דום בוגד! דרייפוס פנה אליהם מדמה ובקצף גדול, אולם אנשי הצבא המלווים אותו הרחיקוהו משם.

קריאות ההמון נגד היהודים נעדרות מדיווח זה, כמו מדיווחים אחרים. ב-1 בינואר כתב לודוויפול קצרות ביומנו: "הצירימוניה היתה אתמול; דרייפוס חדל להיות פקיד צבא; הוא חדל להיות גם איש. הבדל הבדילוהו מתוך הקהל". מהמשך הטקסט לא ברור אם לודוויפול נכח באירוע, אף שהוא כתב כי דברי דרייפוס "מצלצלים באזניו". נראה שלא היה במקום משום שלא תיאר התרשמויות מהשטח, והסתמך על מה שנכתב בעיתונים הצרפתיים.

המאמרים בעתונים היום מצטיינים בלשונם החדה נגד דרייפוס. אך לא רק נגד דרייפוס יצאו העתונים, כי אם נגד כל היהודים. ביחוד השכיל הסופר ליאון דודה לכתוב מרורות על היהודים באופן בולט למדי. אך באזני מצלצלים דברי הנאשם, אשר קרא לכל סופרי העתונים: "אמרו לכל באי עולם כי אני חף מפשע. פסק-הדין נגדי הוא חטא ופשע: החטא היותר גדול אשר נעשה מאה הי"ט". ויחד עם זה ישנם איזה סופרים בעתונים המספרים כי הודה דרייפוס על חטאתו לפני שר הצבא אשר בא לקחתו מבית האסורים ולהובילו אל המגרש אשר שם היתה צריכה להיות "שלילת תאר הצבא". האמנם שקר ידברו?²²

ב-6 בינואר 1895 התפרסם בהמליץ מאמר התגובה הרשמי של העיתון על תוצאות המשפט. המאמר, שנשא את הכותרת "דבר דרייפוס", חתום בידי M. כך נהג לחתום על מאמריו הפילוסוף ופעיל חיבת ציון אמיל עזריאל מאירסון, שאחרי שכינה כעורך החוץ של סוכנות הידיעות הצרפתית האוואס (Havas) נתמנה למנהל החברה ליישוב ארץ ישראל באירופה ובאסיה הקטנה. לודוויפול כתב עבורו את מכתביו ואת מאמריו בעברית, ונראה כי גם כאן מחבר המאמר הוא לודוויפול. ניתן להסיק זאת, בין השאר, מהשוואת מרכיבים סגנוניים האופייניים לכתביתו, מכך שהוא הפנה את הקורא אל "מכתב העשרים" שלו מפריס, מן האזכור החוזר של הספר **מסתרי פריס**, וכמוכן מן הטיעונים שאינם משתנים, גם אם הניסוח מתון יותר, כיאה למאמר האמור לבטא את עמדת העיתון. "אבל גדול ליהודי צרפת...", הודיע המחבר בראש המאמר כדי להגיע בסופו למסקנה שאם יהודים אלה לא יתכחו, יהיה מקום בעתיד לאבל גדול עוד יותר: "מאשימים את דרייפוס שמסר סודות של 'ארץ מולדתו לעם נכר, וכי בא בדברים עם באי כוחו של העם הנכר למסור בידו את גורל צרפת [...] הקפיטן דרייפוס היה בעצה אחת עם העם הנכר לתת לו תואנה ואמצעים לערוך מלחמה נגד צרפת להחריבה ולהשמדה". אך בגלל סודיות המשפט אין לדעת "עם מי הצדק, עם המאשימים או עם אלה אשר גם כעת לא יחדלו אף רגע להאמין בנקיון כפיו של הקפיטן דרייפוס". לודוויפול לא הותיר מקום לספק באיזה צד הוא תומך. "לא פעם ושתיים הוכחנו במאמרנו כי מצב היהודים בצרפת אינו כפי שתארוהו להם אחינו בארץ הזאת", הזכיר לודוויפול, בניגוד לאינטלקטואלים אחרים במזרח, דוגמת סוקולוב, שראו בשוויון הזכויות בצרפת את התגשמות השתלבות היהודים בחברה הכללית. עכשיו, אם תפרוץ מלחמה עם גרמניה יואשמו היהודים באחריות לתבוסה אפשרית: "את אשמת נפילתה תשים על ראש אחינו [...] האם גם עלתה המחשבה הזאת בלב מי שיהיה, לו היה הנאשם, למשל, בן אמונה אחרת, למשל פרוטסטנטית או גם מחמדית? בנוגע ליהודים הכל מותר". היהודים חזירו לצרפת טובה בנאמנותם, אלא שמעניקי הזכויות הם כפויי טובה. "עלובה החברה שצריך להזכיר לה את האמת האלה; עלוב העם אשר בלי הזכרות כאלה לא ידע, או ישכת, את חובותיו!"

לודוויפול המשיך להתריע נגד האנטישמיות ולהוקיע את שאננות הקהילה היהודית בצרפת. בגיליון המליץ מ-17 בינואר 1895 כתב:

אחינו בצרפת נרדמים ובעת אשר סביבם נשערה [נסערה] מאוד לא יחדלו בכל זאת להישאר בתוך ענן חלומותיהם הנעימים. לו הקיצו כעת משנתם העמוקה, כי אז ראו את הענן הכבד העולה על שמי חייהם [...]

אך העב הנראה בקצה השמים לא יעמוד בלכתו, כי נרדף הוא הכוח ועוז ע"י הרוחות הנושבים באוויר, והיה בהישמע קול הרעם אז תקיץ היהדות הצרפתית, תתבונן סביבה ואז לא ידוע האם לא כבר יעבור המועד, הבית יהיה עשן.

נחום סוקולוב

מה שגרם לשמועות שונות. בכל זאת הצפירה יכול היה להתנחם בכך שהעיתון לה טאן גינה את "המעלילים על היהודים עלילות דרייפוס. אם דרייפוס חטא ואשם – הוא לבדו עונו ישא", נכתב בעיתון הצרפתי. בעיה קטנה: בדיווחים הקודמים לא התייחס הצפירה, שהסתמך כאמור על עיתונים וסוכנות הידיעות הרשמית, אל המסע האנטישמי, בעוד בהמליץ הופיעה כבר כתבתו החריפה של לודוויג פול. ב־26 בדצמבר 1894 דיווח העיתון על הגשת הערעור של דרייפוס אך גם על כך ש"פרטי הדין והמשפט של דרייפוס עודם סתומים וחתומים". הובאו גם תגובות העיתונים בגרמניה שנטו לתמוך בחפותו של דרייפוס: "בברלין ישיחו ברבים בדבר משפט דרייפוס. מה"ע [מכתבי העת] הביאו רגשי תמהונם על העונש החמור, ואחד מנושאי המשורה הגבוהים גלה את דעתו כי לממשלת אשכנז לא היה כל שיח ושיג עם דרייפוס". תגובתו הראשונה של סוקולוב התפרסמה רק ב־31 בדצמבר 1894, במדורו "דברי הימים":

גם בצרפת לא ראינו מראות נחמדים בימים אלה. פקיד צבא נחשד על עוון גדול מאוד וגם נשפט וגם נענש. אם באמת חטא ואשם הפקיד הזה, כי עתה היטיבו השופטים לענשו עונש חמור מאד, אך איה איש זולתי השופטים אשר ידע במה חטא דרייפוס? הן שערי בית המשפט היו סגורים בעת המשא ומתן, וגם את שפתי עורן הדין סגרו בחותם צר, ואולם למרות המתג והרסן, למרות שהחכה אשר הטילו השופטים לתוף פיו, עוד התמלטה מפיו שיחה קלה אחרי גמר דינו של הנאשם, כי כל האשמה שנוסדה על מכתב בן בלי שם המיוחס לדרייפוס, והמומחים להכיר את כתבי היד היו חלוקים בדעותיהם, אם באמת זה הוא כתב ידו של דרייפוס או לא. אמנם אין לערער אחרי מעשה בית דין כלום. השופטים חרצו משפט – לפי ההשערה עפ"י רוב דעותיהם של המומחים [...] אך דעת הקהל סוחבת אל מקום המשפט גם את היהודים פקידי הצבא וגם את כל הנקרא בשם דרייפוס.

סוקולוב הלגליסט נמנע מלהביע דעה מפורשת, אך ביקר את סודיות המשפט והביא את טענות עורך הדין של דרייפוס לגבי ההוכחות. הוא נשאר נאמן לכלליו ש"אין להרהר אחרי מעשה בית דין כלום"

וב־18 באפריל 1895 הוא ניתח את הצלחת העיתונות האנטישמית: "השנאה והקנאה חיות הנה, אפוא, בלב עם צרפת ביחסו אל היהודים [...] אך אם יבוא איש מאתנו ויאמר כי בראשית צמיחת האנטישמיות בצרפת אפשר היה לכבות את האש, ישגה מאוד [...] אש תמיד היא". המליץ המשיך לתמוך בדרייפוס גם עם שוך גל האקטואליה הראשון. כך, ב־5 בפברואר 1895 הוא הזדרז לצטט את העיתון ההונגרי מאגיאיר הירלאפ, שפרסם מכתב ששיגר בנו של דרייפוס לידיד בבודפשט ובו הביע את ביטחונו בחפותו של אביו שנשפט "מבלי שהוגד על מה ולמה", וש"המצא ימצא איש הבליעל אשר עכר את אביו".

הצפירה

ב־1894 היה הצפירה של ורשה נחלת היחיד של נחום סוקולוב (1859-1936), שהצליח לאחר מערכה משפטית לנשל מן העיתון את שותפו הקשיש, מייסד העיתון חיים זליג סלוניימסקי. סוקולוב נחשב כבר אז ל"תופעה" בעיתונאות העברית. בעל ידע נרחב בתחומים שונים, כיאה לנושא דגל ההשכלה, והספק עצום בכתיבה. תחומי התעניינותו היו מגוונים והוא נתן להם ביטוי בכתיבתו, ולעתים קרובות כתב חלק נכבד מן העיתון. זה היה המצב בתחום ענייני החוץ. בניגוד להמליץ, מייעט סוקולוב בשימוש בכתיב חוץ ואת החסר הוא השלים בסניתזה ובפרשנויות פרי עטו. הוא קרא עיתונות צרפתית וגרמנית שאפשר היה להשיג בוורשה במהירות יחסית וללא קושי. סוקולוב, כמשכילים יהודים אחרים, גילה עניין מיוחד בצרפת והרבה לכתוב ולהקדיש מקום בעיתונו לאירועים המדיניים שם ובעיקר למעמדם של היהודים, שזכה אצלו להערכה רבה. כאדם משכיל שעקב בסקרנות ולעתים באהדה אחרי פעולתם של החוגים ה"לאומיים" ביהדות, היה רחוק מדמות "האישיות הציונית והלאומית פאר אקסלאנס" שמייחס לו קוטק.²³ עד למהפך שעבר לאחר פגישתו עם הרצל בקונגרס הציוני הראשון בבזל ב־1897 היה סוקולוב, כמשכילים אחרים, תומך נלהב בהשתלבות היהודים בחברה הסובבת אותם, ובראש ובראשונה באמצעות כיבוד החוק ודין המלכות. אשר לגישתו המקצועית לעיתונות ולעיתונאות, כבר אז אפשר היה להבחין בבירור כי אין לו בעיה מיוחדת להתאים את המציאות לאידאולוגיה לא רק על ידי כתיבת פרשנות או סלקציה של המידע, אלא גם על ידי "שכתוב" החדשות בהתאם לאידאולוגיה ולקו של המערכת. לאחר המהפך בדעותיו נשארה "תכונה" זו טבועה בו והוא היה חסיד מובהק של "עיתונות מודרכת" (מגויסת) לא רק בהצפירה. מבחינה זו הוא היה המקצוען הראשון של ההסברה הציונית.²⁴ הדיווח השוטף על פרשת דרייפוס מתחילתה הובא במברקי החברה הרוסית, אך סוקולוב לא הסתפק בכך והרבה להתייחס לנושא בסקירת ענייני החוץ שלו ובמסגרות אחרות. הנה הדיווח על גזר הדין של דרייפוס בגיליון הצפירה מ־24 בדצמבר 1894:

משפט דרייפוס נחרץ. הוא נתחייב חובת גלות לאח גזירה לכל ימי חייו, אך קצות הדין התגלו במכה"ע [מכתבי העת], אולם רובם לא נתנו להתגלות ברבים, לבלתי הרגיו את הממלכה מן החוץ הנוגעת בדבר. כל עורכי מכה"ע קבלו צו ופקודה נמרצת להיזהר בלשונם לבלתי הסיר את המסכה הנסוכה על פני המשפט הזה. מכה"ע אחדים הודיעו עניינים אחדים מן המשפט, ואולם עד עתה עוד השמועות סותרות ומכחישות אשה את רעותה. עפ"י מכה"ע אחדים לא נענש דרייפוס על אשר עשה, כי אם על אשר זמם לעשות.

הדגש היה על סודיות המשפט, על כך שפרטי האשמה אינם ידועים,

ונחומינו לא יכמרו לדרייפוס, אשר בגד בממשלתו, ורגש חמלה לא יתעורר בקרבנו למראה הענש והקלון. זורע עולה יקצר און ואחריתו מרה כלענה. זאת החוקה לכל אזרח ותושב בארץ לדרוש את שלום ממלכתו, ולנו, בני ישראל, זאת היא אחת מהחובות הכי נכבדות אשר יקר ערכן לנו במאד מאד על פי הדת, וגם הבינה הישרה תאשר ותקיים את דברי הדת."

דרייפוס היה, אפוא, עבור סוקולוב רק משל להמחשת טיעוניו, לא גיבור אירוע מוחשי שעליו כעיתונאי הוטל להשתדל להגיע אל חקר האמת שבו. במסגרת השיעור שלו באהבת המולדת הביא סוקולוב ציטוטים מירמיהו, ממשלי, מקהלת ומהמדרשים כדי להדגיש שהתורה דורשת לשרת ולקבל באהבה את דינה של כל ממשלה, יהודית ולא יהודית, אוהדת או מפלה. הוא הזכיר את דברי רבי חנינא [מסכת אבות ג, ב]: "הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו".

בחלק השני של המאמר טיפל סוקולוב ישירות בדרייפוס. מסקנתו ממה ששמע וקרא הייתה הד משמעית: "הן נוכח כל הדברים והאמת האלה יראה כל איש כי רשע-כסל ודעה כוזבת ונפתלה ומשפט מעוקל הוא להשיא את כנסת ישראל אשם בוגד ופושע כדרייפוס. אם חטא ואשם האיש הזה, ראשית חטאו היתה לעמו ולתורתו".

תפיסת האנטישמיות של סוקולוב הייתה מנוגדת לתפיסה הציונית של לודוויפול. עבורו, כמו עבור הוגי דעות יהודים ולא יהודים לא מעטים באותה עת, היהודים עצמם היו האחראים לליבויה של האנטישמיות או לדעיכתה. למרות הספקות שעורר המשפט, נותר סוקולוב שבוי בדימוי החיובי על צרפת ש"נתנה ליהודים משפטי אזרחים ותמלא ידם לכהן כהונה בדברי מדינה ולהיות חיילים בצבאות גיבוריה".

סוקולוב היה מודע לביקורת הקשה על הליכי המשפט ולא ייחס אמינות לניסיונות השונים להסביר את מניעיו של דרייפוס, אליהם התייחס לודוויפול: "ועוד רעה חולה מזו כי עננה חשכה רובצת על כל המשפט הנורא. ואין יודעים דבר נכון וברור מה חטא דרייפוס ומדוע חטא". אומרים שמכר סודות "בעד בצע כסף, אבל האיש הזה הוא עשיר רב אוצרות [...] צרפתים ראו מעשה ונזכרו משל קדמוני הכל מהאשה, ותאבי חדשות יצאו לחפש את עקבות בת חוה אשר נתנה לבן אדם זה מפרי העץ ויאכלו". זו לא נמצאה. השערה אחרת: "אולי רוח שיגעון צרר את דרייפוס בכנפיו [...] וכבר החלו תלמידי לומברוזו [קרימינולוג יהודי איטלקי, בן התקופה] הבקיאים בדיני נפשות להגביה עוף על כנפי הדמיון ולקרא שם לשיגעון נבער זה". אשר לתקווה כי המשפט ייתן את התשובות "כי שם תוסר המסכה הנסוכה על פני תועבת דרייפוס, אך גם התקוה הזו תמה נכרתה". הסניגור "דעמאנז [דמנז] הודיע, כי כל האשמה תלויה במגלה אחת קטנה כפסת יד", והוא משוכנע בצדקת מרשו. כל זה לא שכנע את סוקולוב:

אין אחר מעשה בית-דין כלום! דרייפוס ישולח עתה מחוץ למחנה צרפת, אך מחוץ למחנה ישראל כבר שולח ברגע הראשון אשר השיאתו יצרו לנגדו בארץ מולדתו. אם באמת חטא ואשם האיש הזה, עונו נכתם על לוחות קורות עמו כי דרייפוס עשה את ההפך מכל אשר הורונו מחוקקינו ונביאינו וחכמינו. דרייפוס עשה את ההפך מן הלקח הטוב אשר הוא חותם תכנית ותורה תעודה לבני עמנו מדור ודור ועל כן אם נכון פשעו לא לנו הוא.

סוקולוב דאג לסייג את התבטאויותיו כלפי דרייפוס בכמה "אם", אך התניה זו לא הפריעה לו להסיק מסקנות. כאמור, עבורו כפרשו, המידע

ושמשפטם של שופטים צבאיים צרפתים נאמן עליו כמו כל משפט אחר. ב-3 בינואר 1895 דיווח ה**צפירה** כי "כל מכה"ע מגששים באפלה על אודות עניני דרייפוס", והביא את השמועות ששר המלחמה מרסיה יזם את הפרשה כדי לתפוס את השלטון. העיתון הרגיע את הקוראים כי טקס שלילת הדרגה לא ייערך "בריש גלי קבל עם" אלא "בחצר בית מחנה הצבא", מחשש לפרעות. בדיעבד אנו יודעים שב"אקול מיליטר" היה בכל זאת מקום לצופים לא מעטים. ב-8 בינואר 1895 הובא דיווח אופייני ל"סינתזה" שעשה סוקולוב בחומר שהגיע אליו מפריס:

למשפט דרייפוס גדולים חקרי לב. כל מכה"ע מספרים, כי בעת אשר הוצב דרייפוס על עמוד הקלון לעיני שלושת אלפים אנשי צבא להפשיט ממנו את בגדי השרד ולהבוותו קרא פעמיים: הנני נשבע בחיי אשתי ובני, הנני נשבע בכל דבר קדוש ויקר אל לבי, כי אנוכי חף מפשע. ויען העם: מות ואבדון לבוגד! ובעת אשר העבירוהו לפני העם וירא את סופרי מכה"ע ואז קרא אליהם: הגידו לעם, כי נקי אנוכי מחטא, כי אך כתבים קלי ערך אשר אין חפץ בהם הוצאתי מידי בתקותי להשיג בעצם כתבים מביאים תועלת לממשלתנו. ואז קראו פקידי צבא אחרים: הלאה יהודה איש קריות (יודאש) ודרייפוס הוסיף לאמר: זכרו, כי בעוד ימים ושנים צדקתי כאור תצא ומרשיעי יסגו אחור! מכה"ע רבים מביאים את הדברים האלה ואומרים, כי הדין והמשפט הוכיחו את רשעת הנאשם. כל מכיריו יודעים, כי ידיו רב לו להונות בדבריו את כל הקרב אליו, כי פיו חלק מחמאות, ובכל זאת שבע תועבות קננו בלבו!

העיבוד החופשי הזה של מברקי סוכנות הידיעות וקטעי דברים מעיתונים צרפתיים עיוותו עובדתית את "הודאתו" כביכול של דרייפוס לפני העיתונאים על שהעביר מסמכים חסרי ערך למפעילו הגרמני בתקווה לקבל בתמורה מידע בעתיד. סוקולוב פשוט "חיבר" שני סיפורים שונים. בשיחה שקיים עם הקפיטן לברן-רנו שבא ללוות אותו לטקס, סיפר דרייפוס על הצעה שקיבל מרס"ן קלאם מהמטכ"ל להסכים לעסקה שבמסגרתה יודה שניסה למכור סודות לא חשובים – הצעה שאותה דחה. לברן סיפר על כך לכמה קצינים ואלה העבירו סיפור משובש לעיתונות. באותו לילה סיפר לברן עצמו את הסיפור במועדון פולי ברז'ר, שם בילה עם ידידים, וכתב לה פיגרו, שנכח במקרה במקום, מיהר להעביר את דבריו למערכת. הסיפור גרם מבוכה לשלטון לא בשל עניני ההודאה אלא בגלל האשמה הישירה של הנספח הצבאי הגרמני. אך בשום מקום לא נאמר כי דרייפוס ערך וידוי זה באוזני העיתונאים. סוקולוב חיבר ועיגל את הפינות. גם ציטוט "מכה"ע רבים", בלי לנקוב בשמותיהם ובנטייתיהם, היודעים לספר על תכונותיו השליליות של דרייפוס כהוכחה לבגידתו ולחוסר אמינותו, הוא צעד מוטעה ומוטעה של העיתונאי סוקולוב שלא היה במקום ולא הכיר את האיש והנסיבות. הקונסנזוס האנטי דרייפורי שלודוויפול יצא נגדו בתוקף רב, אומץ בלי קושי בידי סוקולוב.

במאמר בשני חלקים ב-9 וב-10 בינואר 1895, תחת הכותרת "משפט נורא", הציג סוקולוב את עמדתו הנחרצת בשאלת המשפט והפרשה. החלק הראשון של המאמר הוקדש להרצאת העקרונות המקודשים בעיני סוקולוב בנושא אזרחותם של היהודים במקומות מושבם. בתחילתו הוא הביע צער על כי "אנשים חכמים ונבונים, אשר כישרון במ לעמוד במקום גדולים ולהיות מופת לרבים ידכו ושחו תחת בני בליעל, ובלי משים יאבדו". הוא קיווה ש"לא לנצח יחגור הרשע גיל והצדק ילבש שממה, לא לנצח ינתנו בני עולה במרומים וישרי לב בשפל ישבו, כי יש עין רואה ואזן שומעת". עמדתו כלפי דרייפוס נקבעה מיד, אך שמו הופיע רק בחלק השני: "הנה כן מעינו לא יהמו

המחודש הוקדשו עמודים שלמים, חלקם "סינתזה" של סוקולוב, הפעם "בכיוון הנכון", וחלקם דיווחים החתומים "נפ"פ" ו"בט"ט" שאינם אלא דיווחי העיתון האוסטרי **נויה פראיה פרסה** (שבו עבד הרצל) והגרמני **ברלינר טגבלט**, שהגיעו לוורשה בזמן, בעוד **המליץ**, שקיבל אותם כעבור יממה, נאלץ להסתפק בדיווחי סוכנות הידיעות הרוסית.²⁵ כדי להשלים את "החזרה בתשובה", נקט סוקולוב צעד שכל איל עיתונות בתקופתו וגם אחריה היה חושב עליו: הוא "קנה" את הנשק הלא כל כך סודי של היריב ושכר את שירותיו של אברהם לודוויגול ככתב **הצפירה** בפריס. לודוויגול סיקר את פרשת דרייפוס עבור **הצפירה** והשקיע בדפי העיתון הזה את מיטב להטו וכישרונו, כפי שעשה בשעתו יחיד נגד הזרם מעל דפי **המליץ**.²⁶

המגיד לישראל

המגיד לישראל של קרקוב היה המשך **המגיד** (במשך תקופה קצרה נקרא **המגיד החדש**). יעקב שלמה פוקס (1867-1938) ערך את העיתון בתקופה שיצא בברלין. אחיו, יצחק שלמה, שהיה כשנה שותפו לעריכה, שב לעירו, פריס. לפוקס היה אפוא נציג בעיר האורות. על פי הצהרת הכוונות של עורכו, "הרעיון הלאומי ורעיון ישוב ארץ ישראל" היו בראש מעייני **המגיד החדש** (גיליון א, 1893). פוקס עצמו היה פעיל בחובבי ציון. כמו **המגיד** המקורי, ראשון השבועונים העבריים (ליק, 1856), גם יורשיו נדפסו אחת לשבוע, בניגוד ל"שני הגדולים" האחרים, **המליץ** ו**הצפירה**. מבחינת הלחצים לתגובה מיידית יכול היה פוקס לקחת "פסק זמן" ממושך יותר. מקום הופעתו בגליציה, בתחומי הקיסרות האוסטרית והונגרית, העניק לו גישה חופשית יותר לעיתונות האוסטרית והגרמנית, וכמובן גם נטייה לראות את המתרחש מבעד למשקפתן.

ב־17 בינואר 1895 התפרסם מאמר מערכת של פוקס שכותרתו "חידה סתומה". כבר בתחילתו הוא כינה את דרייפוס "הבוגד" במרכאות כפולות ומכופלות, כפי שעשה לודוויגול לפניו. כמו סוקולוב הוא בטח בשופטים, "ראשי אנשי חיל [...] ידועי שם כבוד [...] משפטם הוא משפט צדק", אך עמדתו בעניין המשפט הייתה שונה בתכלית. דרייפוס וסנגורו, אמר, מכחישים בתוקף את האשמה, ועל פי התרשמות המשקיפים בטקס שלילת הדרגה, "כל העת אשר עמד דרייפוס על הככר לעיני שופטיו, לא היה מראהו כמראה פושע". המשפט התקיים בדלתיים סגורות, אך גם כך התברר ש"לא נודעה גם לשופטים כל סיבה אשר יכלה להמריץ את דרייפוס לגלות את סודות תכסיסי מלחמות ארצו לממלכה אחרת". השופטים "חרצו משפט ולא ידעו עד מה [...] ולכן השאלה עומדת בתקפה: האם חטא באמת דרייפוס?" ובעקבות שאלה זו עלו שאלות נוספות: "האם לא עשתה פה יד זרה את מעשיה? האם לא הוכנה המכונה הזו ע"י צוררים נבלים משטינים, אשר חפצו להפיל למשואות איש-חיל עברי למען לא יוסיף קום? אהה, מי יודע אם לא ירה על יתר מרחוק אחד בני בלי שם, הפרים ושורצים בימים האלה בארץ צרפת כארבה לרוב חץ שחוט על עברי האמלל ויחד עמו על כל בני ישראל?"

זו הייתה התפיסה ה"ציונית" של האנטישמיות ולכן התשובה הייתה ברורה לפוקס: "לא, דרייפוס אינו נבל שפל, הוא איננו פושע מבטן [...] הנה, בעוד אשר לכל ישרי לב כחידה סתומה הוא משפט דרייפוס, לצורריו ברור הוא כשמש כי יד כל היהודים באמצע! כל היהודים, עם כבד עון מבטן ומלידה, חטאו חטא גדול ולא דרייפוס לבדו!"

היה רק משל. סגנונו המליצי העשיר היה רצוף בציטוטים מתהלים, מעמוס, מדברים ומיחזקאל, אך הכתיבה העיתונאית הייתה מסורבלת הרבה יותר מסגנונו הענייני המודרני של לודוויגול. סרבול זה הגיע לשיאו במאמר נוסף שפרסם סוקולוב כעבור חמישה ימים ושנועד, ככל הנראה, לתקן את רישומו הקשה של המאמר הקודם. טקס ההשפלה, התחזקות הגל האנטישמי, עיון בעיתונים הצרפתיים והיהודיים ומאמרים בעיתונות הגרמנית שהגיעה אליו, הקו הדרייפוסרי הברור של **המליץ**, התגובות בעולם היהודי ויש להניח שגם התגובות בקרב קוראי **הצפירה** – כל אלה הביאו אותו למעין הצטדקות שבאה לידי ביטוי בכתיבה ב"זיגזגים", תוך פלפול המנסה לשלב דברים והיפוכם, שאיננו כתיבה דיאלקטית ואין לו מקום בפובליציסטיקה העיתונאית אשר כוחה בבהירותה ובפסקנותה.

המאמר נדפס במדור "דברי הימים" מ־15 בינואר 1895, וכותרתו: "משפט דרייפוס – מי הצדיק ומי הרשע? – ספקות והשערות – דבר מה"ע האשכנזים". סוקולוב חזר על הטיעון הלגליסטי. ראשית, סודיות המשפט:

המשפט היה סגור חותם צר, ומה"ע של הממשלה לא יכלו גם לבאר: מדוע היה המשפט הזה כמעשי בראשית וכמעשי מאוחרת שאין דורשים בהם ברבים. יען כי באור בדברים אלה היה יכול להסיר את קצה המסך, ואז מי יודע אם לא היתה אחרית המודיעין האלה כאחרית דרייפוס [...] על המשפט הזה כבר דיברנו במאמר מיוחד. לא נביאים ולא בני נביאים אנתנו. הענן הרובץ על פני משפט דרייפוס הוא כבד מאוד וגם עין בקורת חודרת לא תבקייע לה דרך בערפל הזה. אחת נדע, כי דרייפוס נענש כבוגד בארץ מולדתו. אם באמת בגד בארץ מולדתו, אז הנה אנתנו הראשונים לשימו לדראון, יען כי הוא יהודי וחובתו היתה לחוס על עמו ועל תורתו. אבל אם חטא דרייפוס או לא – אין אנתנו להגיד דבר ברור. לפי פשוטו של מקרא, בבית דין אשר שפט את דרייפוס ישבו אנשים חכמים ונשואי פנים, פקידים מצוינים, רחוקים משלמונים ונזירים נקם וקנאה, ואם פה אחד חיבו את דרייפוס, הרי בלי ספק מצאו את עונו.

סוקולוב המשיך לדבוק בגרסתו ולהביא הוכחות, כביכול, לאשמתו של דרייפוס. למשל ב־4 בפברואר 1895, תחת הכותרת "אין נגלה עון דרייפוס", הובאו ציטוטים מהעיתון *La Petite République* (הרפובליקה הקטנה), שסיפר כי משרת "ליברלי" מצא בבית ציר גרמניה את ה"כתבים" המרשיעים. שלושה מחמישה מומחים שבדקו זאת החליטו כי זה כתב ידו של דרייפוס, אך שר המלחמה מרסייה החליט לחכות "בטרם יהיה עון הבוגד נתם באותות ובמופתים". הביאו מסמך נוסף, אבל השר לא שוכנע עד אשר קרא לדרייפוס והכתיב לו "סודות" שלא נשלחו לתעודתם, אך הם נמצאו, בשלישית, בבית הציר הגרמני. רק אחרי המכתב השלישי שבו זיהו המומחים את כתב ידו של דרייפוס הוחלט לעצור אותו, כי "נכתם עונו באותות ובמופתים נאמנים". הסיפור הזה, המצוץ מן האצבע, הביא את עורך **הצפירה** למסקנה, כי "כל איש זולת דרייפוס לא יכול היה לדעת מאומה מן הסוד הכמוס אשר נמסר לו".

לזכותו של סוקולוב יאמר כי אחרי המהפך הכפול – הסתפחות למחנה הציוני וחשיפת המזימה נגד דרייפוס – הוא השקיע את כל יכולתו וכישרונו כעורך בסיקור הפרשה המחודשת. **הצפירה**, שנכשל בשלב הראשון מול **המליץ** משום שעורכו העדיף לבטא את תמונת עולמו במקום לדאוג לסיקור אובייקטיבי ככל האפשר של הפרשה, השתמש הפעם בפרשה כדי להכות את היריב שוק על ירך. לפרשה ולמשפט

הערות

1 בעשרים השנים שלפני 1993 הופיעו בצרפת בלבד כמאתיים פרסומים על פרשת דרייפוס. M. Levy, *Vingt ans d'études historiques sur l'Affaire, Aperçu bibliographique (1973-1993)*, Archives Juives, Liana Levi, Paris, No. 27/1. 1994, p. 88. מוניק לוי, שערכה רשימה זו, מעירה על מספרם המצומצם של המחקרים שנערכו בישראל ומעלה את ההשערה כי בארץ ראו את הפרשה כעניין "צרפתי פנימי". התיאור המלא והמעודכן ביותר של הפרשה נמצא בספרו של ז'אן דני ברדן מן האקדמיה: קוטיק, *פרשת דרייפוס*, תל-אביב 1982 (להלן: קוטיק, *פרשת דרייפוס*). כל התרגומים במאמר הם של המחבר.

2 M. R. Marrus, *Les Juifs de France à l'époque* ראו M. R. Marrus, *Les Juifs de France à l'époque de l'affaire Dreyfus*, Calman Lévy, Paris, 1972, pp. 171-178, 189, 245

3 כהגדרתו של ע' אילון, *הרצל*, תל-אביב 1982.

4 ראו א' ביון, *הרצל ודרייפוס: כתבות ומאמרים של הרצל על משפט דרייפוס*, תרגם מ' מוהר, תל-אביב, תש"ה. על פי האברמאס, שאלת האידאולוגיה שאותה יש להבין כ"תקשורת מעוותת בשיטתיות", דומה לבעייתיות של ה"רציונליזציה" אצל פרויד. ראו: J. Habermas, *Knowledge and Human Interests*, Heinemann, London, 1972

5 א' ליודוויפול, "רשימות וזכרונות", *אחיאסף לוח ספרותי ושמושי לשנת תרנ"ט*, ווארשא 1898, עמ' 221-247.

6 שם, עמ' 221-222.

7 שם, עמ' 222.

8 שם.

9 שם, שם.

10 שם, עמ' 223.

11 שם, עמ' 223-224.

12 שם, עמ' 224-225.

13 שם, עמ' 225.

14 שם, עמ' 226-225.

15 שם, עמ' 227-226.

16 שם, עמ' 227.

17 שם, עמ' 228-227.

18 שם, עמ' 228.

19 שם, עמ' 229-228.

20 שם, עמ' 229.

21 שם, עמ' 231-230.

22 קוטיק, *פרשת דרייפוס*, עמ' 290.

23 ראו בקשר לכך את הפרק "התנועה הציונית, העיתונות העברית ודגם 'האחריות הלאומית'" בתוך: ג' קוץ, *חדשות וקורות הימים*, ירושלים 2013, עמ' 175-185.

24 ראו זיכרונותיו של ב"צ כ"ץ, *על עיתונים ואנשים*, תל אביב 1983, עמ' 33.

25 התייחסות הצפירה לסיקור הפרשה המחודשת הביאה את מספר חותמיו ל-12,000 – שיא בתולדות העיתונות העברית עד אז. לפי ש"ל ציטרון, "רשימות לתולדות העיתונות העברית – הצפירה", *העולם*, גיליון ז', 12.1930, עמ' 138.

26 הכרת מאמריו של לודוויפול מתקופה זו תורמת להכרת עמדתם של חובבי ציון המעטים שפעלו אז בצרפת. פעילות זו התרכזה בעיקר סביב הסטודנטים היהודים הזרים (ובהם לודוויפול) שנהגו להתכנס במסגרת חברת הסטודנטים האיזראליטיים הרוסיים.

המגיד לישראל הקדיש סדרה ל"יהודים בצרפת ודברי ימיהם". הישגי שוויון הזכויות בן מאה השנים היו ידועים לו, אך גם חוסר התקווה שלהם מול האנטישמיות המובנית בחברה. בסוף המאמר הביע פוקס תקווה שהבוגד האמיתי "יבוא על ברכיו ויאמר: חטאתי! כבר היו מעשים כאלה! [...]. ועד העת ההיא משפט דרייפוס כחידה סתומה תהי!" התקווה ל"הפי אנד" לא כיסתה על כך שכציוני לא היו לפוקס אשליות לגבי שוויון הסיכויים של היהודי גם מול "שופטי צדק".

סיכום

עיתונות הקהילה היהודית בצרפת, **אוניוור איזראליט וארשיב איזראליט**, העניקה לתחילת פרשת דרייפוס טיפול זהיר שאמנם קישר אותה לאנטישמיות, אך יצא מתוך הנחה שהפרשה היא שגרמה להתפרצות האנטישמית ולא שהאנטישמיות היא שהביאה לעלייה. מבחינה אידאולוגית, האמנציפציה, הרפובליקניות וההשתלבות בחברה הצרפתית היו הערכים המרכזיים שעיתונות זו ביקשה להגן עליהם מפני סיכוני הפרשה.

העיתון המרכזי בבריטניה, **ג'ואיש כרוניקל**, נקט עמדה ברורה בזכותו של דרייפוס, כשהוא מעלה את החשד שהאנטישמיות הצרפתית היא בין הגורמים לפרשה, אך הוא מיקם אותה בתוך דימויים שליליים נוספים של צרפת ומערכת המשפט שלה, שהיו מקובלים (ובעצם מקובלים עד ימינו) בדעת הקהל הבריטית.

ניתוח הסיקור של השלב הראשון של פרשת דרייפוס בעיתונות העברית באירופה מצביע על חשיבות המרכיב האידאולוגי שבא לידי ביטוי בגישתם הציונית או הלא ציונית של העיתונאים-עורכים ושל הכתבים הנוגעים בדבר. מן הניתוח עולה בבירור כי העיתונות הציונית, **המליץ, המגיד לישראל** (כמו **הצבי** של בן-יהודה בארץ ישראל, ראו במאמרו של י' לנג להלן), גרסה כי דרייפוס חף מפשע, וכי הוא קורבן לעלייה המבטאת את אופיה המקובע של האנטישמיות הצרפתית. מנגד, העיתון הלא הציוני בימים ההם, **הצפירה**, שהאמין בעתיד היהודים כאזרחים שווים וזכויות באירופה על פי הדוגמה הצרפתית, נטה להסכים עם הרשעתו של דרייפוס כדי להצדיק את טיעונו כי התנהגות היהודים משפיעה על הופעתה והיעלמה של האנטישמיות במקומות מושבם.

בסיקור הפרשה באה לידי ביטוי גם התחרות בין שני היומנים העבריים באירופה. בתקופה הנדונה במאמר זה יד **המליץ** הייתה על העליונה משום שעמדתו האידאולוגית של העיתון התבררה כנכונה וכמתאימה למציאות, בעוד עמדת **הצפירה** החמיצה את האמת ההיסטורית בדומה למרבית המשקפים בעיתונות היהודית והלא יהודית. מדובר גם במעין התמודדות אישית בין שתי דמויות מרכזיות בתולדות העיתונות העברית: עורך **הצפירה** נחום סוקולוב וסופר **המליץ** בפריס אברהם לודוויפול. לודוויפול הוא שניצח בהתמודדות, גם בגלל הקונצפציה העיתונאית השונה של השניים. **המליץ** דיווח ממקום המתרחשות, בעוד סוקולוב ו**הצפירה** עיבדו חומרים שהגיעו אליהם בצינורות תקשורת שונים על מגבלותיהם והשיתיהם. כאשר התחדשה הפרשה, שחר סוקולוב את שירותיו של לודוויפול כסופר **הצפירה** בפריס והוא שסיקר עבורו את המשפט המחודש. הייתה זו הודאה בניצחונו ובכך הפך סוקולוב בכישרון את ניצחונו של לודוויפול לניצחונו המקצועי של **הצפירה**, שלא רק העלה את תפוצתו והביס את **המליץ** בסיקור הפרשה, אלא גם תפס, בסופו של דבר, את מקומו כביטאון מרכזי של התנועה הציונית.²⁷